

4. Піддубний І. О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : [навч. посіб.] / І. О. Піддубний, А. І. Піддубна. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 270 с.
5. Портер М. Е. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Е. Портер. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.
6. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації) : [навч. посіб.] / [за ред. І. Ю. Сиваченко]. – К. : ЦУЛ, 2003. – 186 с.
7. Фатхутдінов Р. А. Управління конкурентоспроможністю організації : [підруч.] / Р. А. Фатхутдінов, Г. В. Осовська. – К. : Кондор, 2009. – 470 с.
8. Философова Т. Г. Конкуренция и конкурентоспособность : [учеб. пособ.] / Т. Г. Философова. – М. : ЮНИТИ, 2007. – 271 с.

REFERENCES

Ansoff, I. *Strategicheskoe upravlenie* [Strategic Management]. Moscow: Ekonomika, 1989.

Fatkhutdinov, R. A., and Osovska, H. V. *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu orhanizatsii* [Management of competitiveness of organization]. Kyiv: Kondor, 2009.

Filosofova, T. G. *Konkurentosposobnost* [Competition and Competitiveness]. Moscow: YUNITI, 2007.

Porter, M. E. *Konkurentnoe preimushchestvo: Kak dostich vysokogo rezultata i obespechit ego ustoychivost* [Competitive Advantage: How to achieve high results and sustained]. Moscow: Alpina Biznes Buks, 2005.

Piddubnyi, I. O., and Piddubna, A. I. *Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu pidpriemstva* [Management of international competitiveness of the enterprise]. Kh.: INZHEK, 2006.

Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu pidpriemstva (orhanizatsii) [Management of international competitiveness of the enterprise (organization)]. Kyiv: TsUL, 2003.

Voronkova, A. E. *Stratehycheskoe upravlenye konkurentosposobnym potentsyalom predpriyatiya: dyahnostyka y orhanyzatsiya* [Strategic management of the competitive capacity of enterprise: diagnosis and organization]. Lugansk: VNU im. V. Dalia, 2004.

УДК 373.3:33 (07.58)

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЕКСПАНСІЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

КУЛІШОВ В. В.

УДК 373.3:33 (07.58)

Кулішов В. В. Транснаціональна експансія світової економіки

У статті досліджуються питання взаємодії міжнародних економічних суб'єктів, формування взаємозв'язків, за допомогою яких відбувається трансформація і поглиблення відносин індивідуалізованої власності, тобто творення транснаціонального простору, формування інноваційної сфери, її роль у подоланні ресурсних та інституційних обмежень глобалізації, виникнення регіональних економічних просторів як прояв обмеженості глобалізаційних процесів у світовій економіці.

Ключові слова: диверсифікація, глобалізація, транснаціоналізація, інституції, інновації, корпорації, альянси, регіоналізація.

Бібл.: 9.

Кулішов Володимир Васильович – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародної економіки, Криворізький економічний інститут Криворізького національного університету (пр. К. Маркса, 64, Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 5000, Україна)

E-mail: kaf_meo@ukr.net

УДК 373.3:33 (07.58)

Кулішов В. В. Транснаціональна експансія світової економіки

В статье исследуются вопросы взаимодействия международных экономических субъектов и формирования взаимосвязей, при помощи которых происходит трансформация и углубление индивидуализированной собственности. Все это приводит к образованию транснационального пространства и формированию инновационной сферы, которая имеет решающее значение в преодолении ресурсных и институциональных ограничений глобализации. Происходит возникновение региональных экономических пространств как проявление ограниченности глобализационных процессов в мировой экономике.

Ключевые слова: диверсификация, глобализация, транснационализация, институции, инновации, корпорации, альянсы, регионализация.

Библ.: 9.

Кулішов Владимир Васильевич – кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры международной экономики, Криворожский экономический институт Криворожского национального университета (пр. К. Маркса, 64, Кривой Рог, Днепропетровская обл., 5000, Украина)

E-mail: kaf_meo@ukr.net

UDC 373.3:33 (07.58)

Kulishov V. V. Transnational Expansion of the World Economy

The article studies issues of interaction of international economic subjects and formation of interconnections, with the help of which transformation and intensification of individualised property are done. All these result in formation of a transnational environment and formation of the innovation sphere, which plays decisive role in overcoming resource and institutional limits of globalisation. Regional economic environments appear as a result of limitations of globalisation processes in the world economy.

Key words: diversification, globalisation, transnationalisation, institutions, innovations, corporations, alliances, regionalisation.

Bibl.: 9.

Kulishov Vladimir V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of International Economy, Kryvyi Rih Economic Institute of the Kryvyi Rih National University (pr. K. Marksa, 64, Kryvyi Rih, Dnipropetrovska obl., 5000, Ukraine)

E-mail: kaf_meo@ukr.net

Підвищення динамізму ділового життя в середині ХХ століття зробило необхідним перенесення центру прийняття рішень зверху вниз – у середню ланку виробництва. Акціонування та управлінська

революція змусили передати прийняття виробничих рішень десяткам тисяч спеціалістів. Це дозволило надати ще більш індивідуалізованого характеру власності великих корпорацій. Диверсифікація виробництва

корпорацій привела до індивідуалізації прийняття рішень уже в кожному з філіалів, що відкрило шлях багатом інноваціям без узгодження «у верхах». Ці явища, на наш погляд, підводять світову економіку до нового витка розвитку, але чи стають вони надбанням світової спільноти, чи узгоджуються вони з ідеєю творення глобального ринку і транснаціональної цивілізації? У кінці ХХ і на початку ХХІ століть глобальні й транснаціональні зрушення проявляються в таких інституціональних формах, як: плюралізм міжнародних інвестицій, міжнародні фінансові центри (МФЦ), транснаціональні корпорації (ТНК), транснаціональні стратегічні альянси (ТСА), міжнародні організації, засоби масової інформації (ЗМІ), глобальні комунікаційні системи (Internet, супутниковий зв'язок, IP-комунікації тощо), транснаціоналізовані держави, міжнародні регіональні об'єднання, економічні зони, зрештою, випереджаючи зростання обсягів міжнародної торгівлі та фінансової сфери.

Усі вищезгадані структури світового господарства кількісно і якісно різнопланові, але трансформаційна роль їх одна – глобалізація. Розглянемо окремі з них за принципом «внеску» у створення нових економічних форм.

Одним із найбільш апробованих у часі методів інтернаціоналізації національних економік та створення транснаціонального простору є вивіз капіталу. У період між 1870 і 1913 рр. зростання закордонних портфельних інвестицій випереджало зростання не тільки світового валового продукту, але і світової торгівлі. Усе це дало привід деяким дослідникам стверджувати, що світова економіка стадії глобалізації досягла ще на початку ХХ століття. Та це уявлення, скоріш за все, впливає з деякої зовнішньої схожості з нинішньою ситуацією. Проведений аналіз показує, що в той час ще не було такої цілісної та самовідтворюваної системи. У сучасному світі практично не залишилось країн, що не були б втягнені в процеси міжнародного інвестиційного співробітництва. Уже стала аксіомою думка про те, що сталий економічний розвиток неможливий без ефективної участі в світових господарських процесах потоків капіталу, особливо без активного використання переваг від залучення прямих іноземних інвестицій. Міжнародна міграція капіталу полегшується тим, що за останні десятиріччя широко розповсюдились уніфіковані норми державного регулювання інвестиційних потоків. Однак говорити про наявність глобального інвестиційного простору – це перебільшення. Незважаючи на системний взаємозв'язок інвестиційних потоків різних країн, вони відіграють у цих країнах різну роль, хоча темпи зростання залучених прямих іноземних інвестицій в цілому в світі значно прискорились [3].

Тренд глобалізації сьогодні тісно пов'язаний зі зростанням ролі ТНК, які виступають поряд із суверенними суб'єктами. Із середини 80-х років і до кінця ХХ століття чисельність ТНК зростає з 7 тис. до 40 тис. Чисельність філіалів ТНК за межами держав, в яких розміщуються штаб-квартири компаній, досягло 690 тис. При цьому 500 корпорацій контролюють 70% світової торгівлі, а 400 – 50% усіх прямих іноземних капіталовкладень.

Вони виробляють близько 25% світового ВВП, і це є знакове число [5].

Продаж товарів і послуг зарубіжними філіями ТНК склав майже 11 трлн дол., тоді як загальний обсяг світового експорту становив близько 7 трлн дол. Це є свідченням того, що міжнародне виробництво, яке базується на міграції прямих інвестицій між країнами, сьогодні є важливішим для просування товарів на міжнародні ринки, ніж міжнародна торгівля. Крім того, не менше 1/3 світового експорту припадає на внутрішньокорпоративне постачання ТНК. Також майже 90% із 100 найбільших ТНК припадає на три світові економічні центри (ЄС, США, Японію) [1]. Серед інтегруючих світову економіку факторів, притаманних ТНК, варті на увагу такі:

- ✦ створення могутньої мережі іноземних філій, яка є ланкою зв'язку національних економік із зовнішнім світом;
- ✦ підвищення темпів зростання транснаціонального капіталу. Найвищий темп зафіксований у сфері послуг і в наукоємних галузях, де рівень корпоративної інтеграції був найвищим;
- ✦ диверсифікація виробничої бази, інтеграція системи обслуговування, розвиток міжнародних зв'язків зі збуту продукції, які значно зміцнюють позиції ТНК;
- ✦ отримання конкурентних переваг над національними компаніями за рахунок економії на масштабах і загальному управлінні, високого рівня витрат на НДЕКР, наявності висококваліфікованої робочої сили, низьких транспортних витрат. У результаті ТНК оволодівають найбільш сучасними перспективними галузями, у тому числі і за кордоном;
- ✦ організація ТНК своєї діяльності в декількох регіонах світу. При цьому вони проводять дослідження і розробки в одній країні, виробляють комплектуючі деталі і вузли там, де це найвигідніше з точки зору мінімізації витрат, організовують складання та збирання кінцевих виробів поблизу регіонів збуту і ведуть маркетинг глобально;
- ✦ розміщення ТНК своїх акцій на найбільш ліквідних фондових ринках;
- ✦ впровадження політики міжнародного злиття і поглинання. Завдяки цьому сьогодні нафтодобувна, автомобільна, авіаційна та аерокосмічна галузі радикально змінили свою структуру і стали транснаціональними галузями;
- ✦ звільнення економіки від національних особливостей, які ставлять перепони свободі конкуренції. Це є магістральний напрямок транснаціоналізації корпорацій [7].

Усі ці моменти найбільш притаманні американській моделі корпорації. При всіх названих проявах корпоративного глобалізму слід зважити на те, що за незначним виключенням усі ТНК контролюються капіталами країни базування головної компанії, але мало контролюються державами, в яких розташовані філії.

Слід також відмітити, що економічний механізм діяльності транснаціональних корпорацій визначається умовами та можливостями використання переваг транснаціоналізації діяльності для підвищення кінцевої ефективності функціонування нових утворень. Визначальними є такі умови: 1) міжнародне позиціонування активів транснаціональних компаній, що передбачає зниження фінансових ризиків і податкових зобов'язань; 2) податкові умови діяльності транснаціональних корпорацій, які визначають стимули трансграничного розширення виробництва та збуту; 3) можливості використання трансфертних цін, за якими здійснюються трансакції між філіями транснаціональних корпорацій у різних країнах.

Необхідність уникнення ТНК протекціоністських бар'єрів модифікує вартісні, а точніше, цінові форми. Із середини минулого сторіччя з'являються так звані трансфертні ціни. Але застосування їх досягло свого апогею в ТНК, адже внутрішній характер утворення і використання цих цін за суттю є міжнародним і дає привід підозрювати корпорації у спробі уникнути оподаткування та інших виплат національним державам.

ТНК мають низку незаперечних переваг перед національними компаніями. Переваги корпорації, що пов'язані з транснаціоналізацією, є водночас причинами активного розвитку ТНК. Основні з них такі.

1. Наявність можливості підвищення ефективності та конкурентоспроможності за рахунок доступу до ресурсів іноземних держав часто-густо більш дешевих, ніж в країні базування, за рахунок використання особливостей податкової політики, різниці в курсах валют, різниці в процентних ставках, ліберальних тарифних бар'єрів тощо.

2. Здатність продовжити життєвий цикл своїх технологій і продукції, а заощаджені кошти використати на розробку нових технологій і продуктів, зберегти контроль над використанням науково-технічного, менеджського і маркетингового потенціалу та інших наявних «активів».

3. Близькість до споживачів продукції іноземної філії корпорації та можливість отримання інформації про перспективи ринків і конкурентний потенціал фірм країни-рецепієнта [6].

Отже, можна стверджувати, що ТНК урізноманітнюють форми проникнення на міжнародні ринки, тим самим стверджуючи і розширюючи транснаціональну економіку.

Сьогодні новим явищем у міжнародній економіці є поява стратегічних альянсів. Вони являють собою довірчі довгострокові взаємовигідні відносини між фірмами з метою досягнення стратегічних цілей. У рамках стратегічного альянсу компанії об'єднують зусилля, зберігаючи при цьому господарську і юридичну самостійність. Використовуючи сильні сторони учасників альянсу, компанії збільшують конкурентні переваги над суперниками. Прозорі міжфірменні комунікації дозволяють отримати більш повну інформацію одним учасником альянсу про інших. У цих умовах значно зростає роль такого фактора, як взаємна довіра. Ключовою

тенденцією тут є зростання транснаціональних міжфірменних союзів. Спираючись на національні конкурентні переваги, включаючи інноваційний та фінансовий потенціал, державну підтримку, компаніям різних країн вигідно налагоджувати партнерські відносини на міжнародному рівні. При наявності успіху міжнародні економічні партнерства часто переростають у багатосуб'єктні альянси. Прикладом такої структури є створення в 1997 р. стратегічного альянсу «Стар альянс».

Інноваційні мотиви виникнення альянсів досить різноманітні, але в узагальненому вигляді їх можна звести до таких. *По-перше*, це можливість створення стійких каналів передачі передових знань і методів їх засвоєння, а також спрощення доступу до нових технологій у різних регіонах планети. *По-друге*, це зниження витрат інноваційного процесу за рахунок об'єднання зусиль корпорацій для розробки спільних інноваційних проєктів міжнародного характеру. *По-третє*, це створення міжфірменних мережевих інноваційно-орієнтованих структур у міжнародному просторі. *По-четверте*, це можливість виходу на міжнародну арену навіть середніх і малих фірм зі збереженням за ними своєї спеціалізації. У цілому, можна відмітити, що альянси дозволяють компаніям адаптуватись до вимог сучасного транснаціонального ринку та активізувати інноваційні процеси.

Ще одна нова тенденція транснаціоналізації, що проявилася на рубежі тисячоліть, – це регіоналізація. Протягом 1990-тих роки організаційно оформилось і закріпилось декілька регіональних об'єднань. Сьогодні це не традиційні та строкові угоди з предметів взаємного інтересу, а регіонально-цивілізаційні співтовариства, своєрідний метапростір з поліфункціональним статусом. Лідером у найбільш складних секторах економічної діяльності виступає Європейський Союз.

ЄС представляє собою унікальне наднаціональне економічне утворення, яке забезпечує оптимальне функціонування національних господарських систем в умовах уніфікованого законодавства, єдиної монетарної політики і яке передбачає в найближчому майбутньому формування найбільшої у світі єдиної регіональної економіки. Напрямок побудови цієї економіки в основному узгоджуються з об'єктивними критеріями формування глобальної спільноти у сфері задоволення потреб, раціоналізації економічних механізмів, наднаціональної інституціоналізації та структуризації багатонаціонального суспільства. Це робить ЄС привабливим для багатьох країн Європи і стверджує ідею європейської транснаціоналізації.

У сучасних умовах трансформується роль національних держав. Найбільш розвинені з них перетворюються в транснаціоналізовані країни. Вони не можуть не рахуватися з національними тенденціями в економіці, фінансах, торгівлі, культурі і т. п., беруть на себе роль глобального підприємця, делегують функцію реалізації стратегічних національних інтересів транснаціональним корпораціям і банкам, консорціумам тощо [9].

Як стверджує канадський дослідник А. Беттлер, на сьогодні такою транснаціоналізованою країною, а за його термінологією «світовим гегемоном», передусім за

критерієм ВВП (більше 8,3 трлн дол. в 1999 р.) є США. Японія значно відстає за цим показником – близько 4 трлн дол. Далі йде Німеччина – 2,1 трлн дол. Інші країни значно відстають від цього рівня [2]. З точки зору Заходу, гегемонія Сполучених Штатів дає стабільність політичну, а отже – можливість проводити глобальну економічну політику.

Аналіз міжнародних фінансових ринків свідчить про наявність тенденції зниження курсових ставок, падіння курсів цінних паперів і фондових показників у цілому. Отже, мета транснаціоналізації – нагромадження вартостей – вступає в протиріччя з методами її досягнення. У цих умовах відбувається диверсифікація фінансового портфеля і трансформація конкуренції за максимізацію прибутків у боротьбу за отримання конкурентних переваг.

Відповідно до вимог активного використання конкурентних переваг можна визначити основні напрямки транснаціоналізації, якими є: а) *інвестиційні*, засновані на використанні прямих і портфельних інвестицій; б) *неінвестиційні*, засновані на трансграничній спільній діяльності, делегуванні функцій та партнерстві, розподілі та комбінації діяльності, трансграничному спільному використанні нематеріальних і матеріальних активів і отриманні спільних трансграничних результатів та їх розподілу між членами альянсів; в) *комбіновані*, що є поєднанням інвестиційних і неінвестиційних форм транснаціоналізації [8].

Таким чином, сучасна глобалізація проявляється насамперед як транснаціоналізація виробничих процесів та економіки в цілому. Ступінь транснаціоналізації вимірюється через такі показники, як зростання міжнародних потоків товарів і послуг, капіталу, інформації, робочої сили, стандартів якості життя. Умовами ефективності національних економік, як і в цілому світової економіки, є міжгалузєва і міжнародна мобільність факторів виробництва та відкритість цих економік.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило з'ясувати, що транснаціональна мобільність факторів виробництва товарів, фінансових засобів, інформації тощо свідчить про тенденційність економіки до пошуку нових шляхів, форм і каналів нагромадження вартості, як на колективній, так і на індивідуальній основі. Вимальовується економічна комплементарність: суб'єкти економічної діяльності → національна економіка та світова економіка → національна економіка. Але одночасно наявна і опозиційність між цими комплементарними економічними елементами. Домінуючим вектором їх руху є транснаціоналізація. Очевидно, що транснаціоналізація є формою вирішення протиріч, що виникають в системі нагромадження вартості, а, отже, і формою адаптації економічної системи до нових викликів в умовах глобалізації. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Анилионис Г. П.** Глобальный мир: единый и нераздельный. Эволюция теорий глобализации / Г. П. Анилионис, Н. А. Зотова. – М. : Междунар. отношения, 2005. – 676 с.

2. **Беттлер М.** Контуры мира в первой половине XXI века и чуть дальше. / М. Беттлер // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 1. – С. 73 – 80.

3. **Білорус О. Г.** Глобальний конкурентний простір : монографія / О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2007. – 680 с.

4. **Білорус О.** Новий тоталітаризм глобальних корпорацій – зростаюча загроза безпеці розвитку у XXI столітті / О. Білорус // Економічний часопис XXI. – 2004. – № 9. – С. 3 – 7.

5. **Кулішов В. В.** Мікро-макроекономіка : підручник / В. В. Кулішов. – Львів : Магнолія-2006, 2008. – 468 с.

6. **Мазурок П. П.** Глобальна економіка : навчальний посібник / П. П. Мазурок, Б. М. Одягайло, В. В. Кулішов. – Львів : Магнолія-2006, 2011. – 208 с.

7. **Одягайло Б. М.** Національне та інтернаціональне в економічній системі України : монографія / Б. М. Одягайло. – Кривий Ріг, 2009. – 183 с.

8. **Портер М.** Конкуренция : учебное пособие / М. Портер, Э. Майк / Пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2001. – 491 с.

9. **Тоффлер Э.** Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : Акт изд-во, 2004. – 562.

REFERENCES

Anilionis, G. P., and Zotova, N. A. *Globalnyy mir: edinyy i nerazdelnyy. Evoliutsiia teoryi globalizatsii* [The global world: a single and indivisible. The evolution of theories of globalization]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia, 2005.

Bettler, M. "Kontury mira v pervoy polovine XXI veka i chut dalshe [The contours of the world in the first half of the XXI century, and a little further]." *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia*, no. 1 (2002): 73-80.

Bilorus, O. H. *Hlobalnyi konkurentnyi prostir* [Global competitive space]. Kyiv: KNEU, 2007.

Bilorus, O. "Novyi totalitaryzm hlobalnykh korporatsii – zrostaiucha zahroza bezpetsi rozvytku u KhKhI stolitti [The new totalitarian global corporations - a growing threat to development in the twenty-first century]." *Ekonomichnyi chasopys XXI*, no. 9 (2004): 3-7.

Kulishov, V. V. *Mikro-makroekonomika* [Micro-macroeconomics]. Lviv: Mahnoliia-2006, 2008.

Mazurok, P. P., Odiahailo, B. M., and Kulishov, V. V. *Hlobalna ekonomika* [Global Economy]. Lviv: Mahnoliia-2006, 2011.

Odiagaylo, B. M. *Natsionalne ta internatsionalne v ekonomichnii systemi Ukrainy* [National and international economic system in Ukraine]. Kryvyi Rih, 2009.

Porter, M., and Mayk, E. *Konkurentsii* [Competition]. Moscow: Viliams, 2001.

Toffler, E. *Tretia volna* [The third wave]. Moscow: ACT, 2004.